

rát foglalták le, sok lábasjóságát leölték, két lovát elvitték. Amikor pedig Eperjesen november 2-án hat szekeres lovát fáért küldte, a „radács” kurucok „hámostúl, nyergestül” elvitték őket, s így nem maradt (igás)lova. Az elkövetkező néhány év is mozgalmasan telt, bár káráiról csak ritkán tesz említést. 1704-ben pl. Eperjesen egy éjjel a pincéjéből itták és hordták el a németek két hordó hegyaljai borát, két év múlva pedig Tolcsván a „katonák” egy hordó borát vitték magukkal.

A szabadságharc utolsó hónapjaiban ismét megszorodtak a birtokai elleni atrocitások. 1710 novemberében a fosztogató kurucok, a németek előrenyomulását látva, Nagymihályban hat asztag búzáját égették fel, a Sztropkóra küldött 16 hordó borát pedig útközben elvették. Felverték a nagymihályi kastélyt is, ahonnan nyolc hordó borát, hat hordó aszú szilváját, egy hordó mézét, valamint a hüvelyeseit vitték el. Azonban nem csak a kurucoktól kellett tartania, Homonnán a németek itták meg tíz hordó borát, Eperjesen pedig 82 kősját, mintegy 52 köből sóvári „főtt sóját” és a „réz művét” kobozták el. A következő év feljegyzései között, akárcsak 1703-ban, rövid összeggel fejezi be a nyolc évig tartó sza-

badságharc történetét: „Rakoczi Motussának ezidén vége szakatt, maga Bercesnyivel Eszterhazy Antallal, és Forgacz Simonnal Lengyel Országban profugiált.”

A példákat a végtelenségig lehetne sorolni, hiszen a kóteteket kutatási területe vagy kedvelt témája szerint ismertető recenzius hasáboakat tölthetne meg elemzéssel, vagy hosszabb előadás formájában is megoszthatná gondolatait hálás hallgatóságával. Ehelyett ismertetésünk végén csupán a két kötet igényes kivitelét és a jegyzetapparátust emeljük ki. A mindösszesen 420 oldalnyi feljegyzést kötetenként 235, illetve 86 tételből álló, évenként csoportosított tárgyi jegyzet, a második kötet végén pedig közel 120 tételből álló irodalomjegyzék, az idegen szavak és kifejezések, valamint az elavult vagy jelentésmódosuláson átment magyar szavak és kifejezések jegyzéke, hatvan oldalnyi személy- és földrajzi név mutató követi. És hogy még teljesebbé tegyük a felsorolást, a második kötet végén van még az aprólékos tárgymutató, a Szirmay család leszámazási táblája, valamint két, Szirmay András főbb birtokait bemutató térkép-vázlat. Ez utóbbiak Hegedűs Ábel munkáját dicsérik.

Seres István

HERMANN RÓBERT (SZERK.)

VÉRTANÚK KÖNYVE

A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai, 1848–1854

(Rubicon-könyvek, Budapest, 2007., 352 o.)

A „Rubicon-könyvek” sorozatban jelent meg Hermann Róbert szerkesztésében az 1848–49-es korszakkal foglalkozó történések (Demeter Zsófia, Dér Dezső, Fleisz János, Fónagy Zoltán, Hajagos József, Kedves Gyula, Kovács István, Pelyach István, Pete László, Urbán Aladár és Zakar Péter) „munkaközösségének” legújabb alkotása, mely a forradalom és szabadságharc során, illetve az utána kivégzett személyeknek állít emléket. A mű elsőként gyűjti össze név szerint, életrajzzal ellátva az 1848–49-es események miatt biztosan kivégzett vértanúkat, a közismert „aradi tizenháromtól” egészen az egyszerű parasztozig.

A könyv előszavában Hermann Róbert röviden összefoglalja, miért váltak (a magyar történelem más korszakainak vértanúival ellentétben) a közös nemzeti emlékezet kitörölhetetlen részévé 1848–49 mártírjai. Megállapítja, hogy a kb. 140 kivégzés a korszakban (pl. a „Nagy Francia Forradalom” többezres kivégzéseihez, vagy csak az 1848-as júniusi párizsi munkásfelkelés utáni megtorláshoz viszonyítva) nem számított nagyinak, de az Osztrák Császárságon belül, és főképp Magyarországon, előzmények híján, szinte sokkolta a lakosságot. Ehhez járult még az, hogy a bebörtönzések, a kényszersorozások, hadisarcok és a „Kossuth-bankók” megsemmisítése révén

lényegében az egész magyar társadalmat érintette az abszolutizmus bosszúja, és mivel végrehajtói zömmel idegenek voltak, a megtorlás és annak halálos áldozatai rövid időn belül az egységes nemzettudat részeivé váltak.

Az első fejezet az első felelős magyar miniszterelnök, Batthyány Lajos gróf pályafutásával foglalkozik. Urbán Aladár röviden, de miniszterelnöki időszakát részletesebben elemelve mutatja be Batthyány tevékenységét, rávilágítva arra, miért került sor halálra ítélésére olyan koncepciók per keretében, amelyet már a kortársak is jogtiprásnak tartottak.

A második fejezet az Aradon 1849. október 6-án kivégezett 13 honvédtisztnek állít emléket. A korszak kitűnő történészei részletes pályá- és egyben kórképeket rajzolva mutatják be hőseik életét, természetesen elsősorban a szabadságharc alatti működésükre és elítélésükre összpontosítva. Az olvasó nem csak a közismert személyekről (pl. Damjanich Jánosról) szerezhet mélyebb ismereteket, hanem az olyan, szinte ismeretlen vértanúkról is mint Schweidel József, vagy Láhner György.

A harmadik fejezet a szabadságharc további áldozataival foglalkozik 1848–1850 között, kezdve a bécsi forradalom után halálra ítélt két Horváth Jánostól egészen az 1850-ben kivégzett mátrai gerilláig. A kivégzésük kronológiai sorrendjében közölt személyek között nem csak nagynevű politikusok, kormánybiztosok, tisztek és katonák találhatók, hanem közigazgatási hivatalnokok, egyházi személyek, földbirtokosok és sok egyszerű ember is. Az olvasó az ő történetükön (többnyire hadbíróági perükön) keresztül megismerkedhet a korról, és képet kaphat az osztrák hatóságok és a hadsereg akkor hatályos eljárásairól, de következtelenségéről, valamint kegyetlenségéről is. A szökevény huszárok, illetve a cs. kir. csapatok ellen harcoló elfogott, nem reguláris népfelkelők és gerillák státiális kivégzése még csak érthető az adott korban, de a magyar kormány hirdetményeit közzé tévő, rendelkezéseit végrehajtó, és e miatt elítélt tisztviselők és egyháziak kivégzése már nem. Hiszen ennek alapján több száz főt lehetett volna felakasztani, illetve agyonlőni. Sokan estek áldozatul az cs. kir csapatok szinte hisztérikus gyanakvásának: néha elég volt egy érdeklődő szó egy osztrák katonához, és az illető máris kémnek, vagy árulásra felbujtó személynek minősült (akiért fejpenz járt a feljelentőnek). De sokszor halál járt egy részeg fővel elmondott rossz szóért is.

A negyedik fejezet a cs. kir. hatóságok által már az abszolutizmus időszaka alatt leplezett függetlenségi mozgalom mártírjait veszi számba (1852 és 1854 között). A zömmel a Makk József által vezetett szervezkedés különböző csoportjainak nem túl ismert vértanúiról itt részletes cikkeket talál az olvasó. Kár, hogy a szerző nem foglalkozik bővebben a Várady József-féle szervezkedéssel.

Az ötödik fejezet a megtorlás 1848 és 1858 közötti történetével foglalkozik. Itt ismerteti Hermann Róbert a kulcsfigura, Julius Haynau tábornoszernagy pályáját, akinek vérszomja fontos, de nem döntő momentum volt, majd a megtorlás elveit mutatja be, tisztázva I. Ferenc József császár az eddig ismertnél sokkal komolyabb felelősségét a kivégzésekben. Ezután a megtorlás gépezetével foglalkozik, és a különböző hatóságokat a katonai vizsgálóbizottságoktól a hadi- és rendkívüli törvényszékeken keresztül a csendőrség felállításáig mutatja be.

A megtorlás egyéb formáit ismertelve részletesen szól a botozásokról, a börtönökről, az egész települések és közösségek elleni abszolutista bosszúeszközöiről, a hadifoglyok és kényszersorozottak sorsáról, illetve az egész magyar társadalmat anyagilag megnyomorító rendelkezésről: a Kossuth-bankók kárpótlás nélküli megsemmisítéséről. Végül leírja, hogyan szűnt meg a bosszúhadjárat, és ismerteti az amnesztia szakaszait 1859-ig (1867-ig). A könyvet a 1848–1850 között kivégzett vértanúkat betűrendben tartalmazó névsor és bibliográfia zárja.

A könyvben – mint minden munkában – előfordulnak kisebb hibák. Ezek egy része elírás, központosási-, illetve nyomdahiba, másrészt viszont akadnak kisebb tévedések és ellentétek az egyes szerzők által leírtakban is. Hermann Róbert legújabb kutatásai szerint a magyar főerők megkerülő mozdulata nem lepleződött le Tápióbicskénél, ellentétben a Desseffy-életrajzban állítottakkal (23. o.). Kérdéses, hogy Kiss Ernőt három közkatonára (39. o.), vagy egy gránátos lőtte-e le (45. o.). 1849. június 20-án az osztrákok lerombolták, nem feladták (81. o.) a hidat Szerednél. Jarkovácánál 1848. december 14–15-én a szerb csapatok létszáma inkább 10 000, mint 6000 fő (86. o.) volt. A bántási főhadparancsnok adlátusa (vagy a bántási katonai kerület parancsnoka) Vernhardt István vezérőrnagyként (202. o.), és Stefan Wernhardtéként (213. o.) egyaránt

előfordul. A székelyföldi mártírok egyike, Török János, nem volt százados (306. o.). A függetlenségi szervezkedés irányítója Makk József alezredesként (290., 306. o.), Mack József tüzértisztként (303. o.) és őrnagyként (344. o.) is szerepel. Kérdéses, hogy Asbóth Lajos 1856. július 12-én, vagy 1857. május 9-én szabadult-e (345. o.), és ugyanez a helyzet Beniczky Lajossal: 1856. december 24., vagy 1857. május 9. (345. o.) a helyes dátum? (Lehetséges azonban, hogy a kegyelem és a tényleges szabadulás között ennyi idő telt el az esetükben.) A névsorban Dreyszker Pálnál hiányzik a kivégzés módja, Dudó, alias Pirisz-

nyák György esetében pedig golyó szerepel kötéll helyett (348. o.).

Mindezek mellett igazi hiánypótló alkotás született Hermann Róbert szerkesztésében (aki az előszó és az ötödik fejezetbeli összefoglaló mellett a fenti életrajzok kb. felét írta). Kitűnő történésztársaival ismét olyan tudományos ismeretterjesztő munkát tett le az asztalra, amit nem csak az érdeklődő közönség, hanem a szakma is haszonnal forgathat, és méltó mind a lezáruló Batthyány-émlékévhez, mind a forradalom és szabadságharc 2008-ban ünnepeelt 160. évfordulójához.

Kemény Krisztián

M. CHRISTIAN ORTNER

DIE ÖSTERREICHISCH-UNGARISCHE ARTILLERIE VON 1867 BIS 1918

Technik, Organisation und Kampfverfahren.

(Verlag Militaria. Wien. 2007. 637 o.)

A bécsi Heeresgeschichtliches Museum és az osztrák Militaria Verlag évek óta sikerrel kiadott, főként az 1867–1918 közötti időszak hadtörténeti vonatkozásait bemutató közös sorozata nemrégiben újabb kiadvánnyal bővült.

A magyar olvasók körében is jól ismert M. Christian Ortner, a bécsi Hadsereg-történeti Múzeum igazgatója, a sorozatban korábban megjelent több hasonló album írója, az osztrák-magyar tüzérség történetének összefoglalására vállalkozott.

A szerző az osztrák levéltárakban és könyvtárakban folytatott másfél évtizedes kutatásai eredményeit publikálta e kötetben, amelynek értékét növeli, hogy az Anton Dollecek által írt és 1887-ben napvilágot látott, a császári-királyi tüzér fegyvernem történetét összegző munka megjelenése óta Ausztria-Magyarország tüzérségének históriájáról mindeddig csupán kisebb részfeldolgozások, illetve visszaemlékezések születtek.

A mű írója mintegy 1200 eredeti fénykép, színes és fekete-fehér korabeli rajz, ábra, táblázat, szervezeti séma segítségével enged bepillantást a tüzér fegyvernem világába és az ott szolgáló katonák mindennapjaiba. A kötetből eredeti fotók és ábrák segítségével is-

merhetjük meg a korszak európai nagyhatalmainak tüzérségét, számos helyen összehasonlítva azt a dunai birodaloméval.

A szerző rövid, általános bevezetőben foglalja össze az osztrák-magyar tüzérség történetének legfontosabb állomásait, amelyből megtudhatjuk, hogy az összesen nyolc nagyobb átszervezésen esett át a dualizmus idején.

Az 1867–1894 közötti időszakot tárgyaló fejezet először is bemutatja a tábori, a vár-, és – a korszakban a lövegek készítésével, megőrzésével és nyilvántartásával foglalkozó intézeteket magába foglaló – műszaki tüzérség 1876-ban, 1882–1885, valamint 1890–1894 között végbement szervezeti változásait. A szerző megismerteti az olvasóval a császári és királyi haderő azokban az években rendszerezett lövegeit, így pl. az Uchatius-féle, forradalmian új eljárással, acélbronzból készült 1875-ös mintájú (1875 M) tábori ágyút és az akkortájt az európai államok hadseregében rendszerben lévő tábori ágyúkat, a korábbi típusok mellett az 1880 M, várakban és partvédelmi célokra alkalmazott lövegeket. Külön alfejezet foglalkozik a magyar királyi honvédségnél 1872–1875 között rendszerezített és osztagokba szervezett 10 amerikai Gatling-,